

RÉGI MAGYAR EGYLEVELES NYOMTATVÁNYOK. A M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: MAJLÁTH BÉLA.

Nyomdászatunk technikai történetének egyik ágát képezi az egylevelű nyomtatványok előállítása, a mely nálunk a XVI-dik század második felétől 1711-ig nemcsak typographiai, de culturtörténeti érdekességgel is bír.

Bibliographiánkban azonban az egylevelű nyomtatványok ismertetése ez ideig sem kellő méltatást, sem ismertetőre nem talált; s míg a külföldön, nevezetesen Németországban, nemcsak önálló külön ismertetésben foglalkoztak az egylevelű nyomtatványokkal, hanem azokat 1566-tól kezdve 1630-ik évig politikai és vallásügyi tartalmuknál fogva összegyűjtve az eredeti szöveggel és illusztrációkkal, az eredeti alak indokolt megváltoztatásával újra kiadták. Így tette ezt J. Scheible Stuttgartban,¹ a ki az ulmi városi könyvtárban vaskos két kötetbe gyűjtött egylevelű nyomtatványok közül 88 darab egyházi és politikai jelentőségű satyrát és pasquillust adott ki. Nem egy van ezek között, a mely hazánkat érinti; különösen érdekesek az 51-ik, a 66-ik és a 67-ik sz. darab, mint a mely Bethlen Gáborra vonatkozik s őt s viselt dolgait képeben, versekben satyriálja.

A hazai egylevelű nyomtatványok typographiai szempontból kellő világot vetnek a nyomdák technikai színvonalára, mert ha ez ívek terjedelme, nagysága, a nyomás felületnagyságát határozhatja meg, a typosok különfélesége, a betűk fölszerelési gazdagságára vall; s a betűk sokféleségét is leginkább az egylevelű

¹ Die fliegenden Blätter des XVI. und XVII. Jahrhunderts in sogenannten Einblatt Drucken, von J. Scheible. Stuttgart, 1850. 5r.

nyomtatványok tüntetik fel, mert míg számos nyomtatott könyv vagy füzet csak négy ötféle typust mutat, ezek némelyikében tizenegyféle betű található.

A mi sajtóságos a hazai nyomdák eme termékei között, az az: hogy míg a külföldi hasonló nyomtatványok, lehet mondani négy ötödrészben a politikai és vallási villongások viszonyaival foglalkozva azokat illusztrációkhoz írott szöveggel satyrizálja — kivéve a hadi események bulletinjeit — a hazai eféle nyomdatermékek, melyek ismeretesek, sem az egyházi, sem a politikai kérdéseket nem feszegetik; s azok alkalmosságuk mindig komoly és lakodalmi, névnap, halálozási, temetési, ethikai és egyházi thésisek, iskolai programok, epigrammok, tudományos disputációkra, regulák, bölcséleti kérdésekre, székfoglalásokra stb. vonatkoznak; és illusztrációkkal ellátva nincsenek. Nem akarjuk evvel azonban azt mondani, hogy absolute nem léteztek, vagy nem leteznének az említett korból olyanok is, melyek az alkalmiságot ne keresték volna a politikai és vallásvillongási téren, ámde úgy véljük, hogy az ilyenek is csak kivételt képeznek, mert míg az ismertek között ilyenféle egy sincs, a még lappangó egylevelű nyomtatványok között aligha lesz annyi, a mennyi koczkaztatott nézetünket megváltoztathatná.

Eddig 53 darab 1711 előtti oly hazai nyomtatványt ismerünk, a mely egy levélre nyomtatott; s ezek közül Szabó Károly «Régi magyar könyvtár»-ában 52 darabra akadunk, míg az 53-ik darabot Radvánszky Béla báró adta ki a «Turul» 1890-ki folyamában. A legrégebb 1578-ban a bártfai nyomdából került ki, a mely Bilcius Gáspárnak egy lakodalmi latin versezetét foglalja magában s mindannyija között csupán csak a Radvánszky Béla báró által kiadott Teleky Mihály családfája az, a mely magyar szövegű, a többi mind latin és német nyelvű.

A XVI-ik században 1578—1598-ig tiz darab ismeretes előttünk, melyek öt nyomdából, u. m. Bártfa, Debreczen, Kolozsvár, Szeben és Visolyból kerültek ki.

34 darab jelent meg a XVII. században kilencz nyomdában: Bártfán, Kassán, Brassón, Pozsonyban, Kolozsvárott, Lőcsén, Zsolnán, Nagy-Szombatban és Szolnokon; a tizenhatodik században 1711-ig nyolcz darab négy nyomdából került ki.

Társadalmi szempontból culturalis jelentőséget tulajdonítunk

eme nyomtatványoknak már csak azért is, mert az egyéni élet momentumaira nézve biztos adatokat szolgáltatnak kezeinkhez, oly esetek iránt, mint a nevezetesebb egyének elhalálózása, neve, születése, valamely hivatal vagy méltóság elfoglalása felől, melyeknek különben dátuma talán megfejtetlen maradt volna.

Mindezen tényezők latba vetése elég indokul szolgál arra, hogy bővebb és behatóbb kutatásokat tegyünk az egylevelű nyomtatványok után s midőn ezeknek ez alkalommal való közlését, bár ha csak igen sovány eredménnyel megkezdjük, nem zárkozhatunk el azon remény elől, hogy további kutatásaink eredményesebbek lesznek s a kik ily fajta nyomtatványokkal bírnak, nem késnek azokat e szakfolyóirat hasábjain megismertetni, mi által bibliographiánk ismerete csak nyerni fog.

Az itt alább következő egylevelű nyomtatványok között az 5-ik számú az, melyet magyar szövegénél fogva egész terjedelmében ismertetni szükségesnek véltünk, mert Perlaki G. Dániel költeménye irodalmunkban ismeretlen maradt s indokolva hittük, hogy alkalmi költeménye szélesebb körökben is ismeretessé legyen.

Végül megjegyzem, hogy ezen öt ismeretlen egyleveles nyomtatványból az első négy Szabó K. «Régi Magyar Könyvtáranak» II. és az 5-ik számú s az I. kötethez nyujt adalékot.

46. sz. *Kassa, 1681.*

1. Csicseri *Orosz György*, Disputatio Proemialis, De Natura, Et objecta Logicae. Quam in Alma Episcopali Universitate Societatis Jesu Cassoviae, Anno Salutis, M,DCLXXXI, die 15. Februarii. Propugnabit Praenobilis, ac Generosus Dominus, Georgius Orosz de Csicsser, e Convictu Nobilium. Praeside R. T. Francisco Palchich, Soc. Jesu, AA. L. L. Et Philos. Doct, eiusdemq.; Prof. ordinario. Cassoviae Excudebet Stephanus Bosytz.

Nagy ívrét széleskeret díszszel. Ajánlva latin prosában Homannai Drugeth Zsigmond unghmegyei örökös és Zemplén-megye főispánjának. M. N. múzeum.

47. sz. *Nagy-Szombat, 1698.*

2. *Xenium Novi Anni* omnibus a Fide Romano-Catholica alieius oblatum, Anno Christi, M.DC.XCVIII. Seu Responsio, cujus-

dam Superintendentis Lutherani data, Et typis prius Francofurti ad Moenum impressa 1664. denuo vero Tyrnauiae expressa 1698. Ad Questionem An eives Argentoratenses (consequenter, Augustanae Confessionis in Hungaria Incolae) possint in conscientia redire ad Ecclesiam Romanam, et credere, quae illa credit? Ad quam id respondit affirmative.

Kis ívrét, nagyszombati latin nyomtatvány, egy hasábos prosa. M. n. múzeum.

48. sz. *Lócse, 1698.*

3. *Bellaria Poetica*, loco muneris Parnassici Generoso, Amplissimo, Spectalissimoq. Dn. Christophoro Görgei, Inelyti Comit. Scepus. Assess. etc. Tit. plenn. ex debita transmissa: Quum is Filiam charissimam Susannam virginem omnibus Nobilitaribus virutibus ornatissimam feliciter nuptum elocaret. A. O. R. XCIIX. d. 16. Novemb. Ad oblectandos inter Liberam et Pomonam convivas.

Ivrét, keretdíszszel, kéthasábos latin verses költemény. Nyomtatási hely nélkül. Betűk, keret-dísz lócsei nyomtatványra vall. M. n. múzeum.

49. sz. *H. n. 1706.*

4. *Fabri András* Klag- und- Trost-Gedicht. Auff des Achtbahren und Wohlgelahrten Herrn Adam Voltz, den Ewangelischen Schemnitzer Schul wohl-meritirten Collega: wie auch ordinarii Succentoris. Himmels-Reise, Als derselbige den Iten Martii, im Jahr 1706 früh um 5 Uhr, das Leben mit dem Tode verwechselte; und den 7-ten drauff volckreich zum Grabe begleitet wurde. Aus Schwägerlicher betrübten Hertenzen auffgesetzt von And. Fabri P. t. Sch. Schem. Coll.

Nagy ívrét, nyomtatási hely nélkül. Német verses költemény két hasábon. M. n. múzeum.

313. sz. *H. n. 1710.*

5. *Pertaki J. Dániel*. Zöldellő Laurus melly 1710. esztendőben, Böjt-elő Havának 19. napján. Tekintetes Nemzetes Mariassi Susanna A' Néhaj Tekintetes s Nemzetes Varadi Mihaly uram Meg-maradott özvegyének születése napján, Sok bú-bánat, 's fáradtság kertében, zuzmarázos fergetegj közt-is, a' kegyelem napjának kívánt szép sugáritól érdekelttven, szüntelen ékesen zöldellik. Anno quô Draga Márlásí SVsánnának, fényes CsILLagIa ragyoglon.

Meg eddig Musám vólt nagy hallgatásban,
Es pennámat nem mártottam téntámban,
Mostan pedig már kezdek ez írásban
Szólni valóban.

A' Laurus szüntelen zöldellik szépen,
Zöldelni nem szűnik Őszszel és Télben,
Szél vész nékie nem árthat semmiben,
Meg marad éppen.

Régenten azért ágaiból ennek,
Erdemért koszorút készítettenek,
Jeles tselekedetű embereknek,
Hiréért neveknek.

Illy móddal: hogy mint az hervadhatatlan,
Ugy ő hírek nevek most 's mind untalan,
A' ditséretben légyen múlhatatlan,
Sőt hallhatatlan.

A' Zöldellő Laurust Enconiumban,
Hogy tettem: Azzal mutatni akartam,
Köttetni méltán lehet Laurust mostan,
Egy koszorúban.

Susannanak: melly *Mariasi* neve,
Kegyess Virtusokban tselekedete,
Nagyságos: Azért hogy Laurust el-vegye,
Meg érdemlette.

Számlálni minden jó tselekedetét,
Nem fogom mellyel ékesítte éltit,
Egig magasztalta emlékezetit,
El vészi érdemét.

Im lelkére nézve állandó vala,
Vallásában nem nézett e' világra,
Figyelmezett tsak Istene szavára,
'S igazságára.

Sokszor az őrdögnek erős ereje,
 Indult fulánkos szurással ellene.
 Nem sérthette meg ; a' kegyetlen szele,
 Isten vólt véle.

Vólt szomorúság sokszor: 'S Fekete gyász
 Reád tódulva ; de az Isten vigyáz,
 Nem engedi, hogy ártson hamis vadász,
 Azért óltalmaz.

Szintén innen tetszik óltalmazása,
 Midőn nevednek napját érni adta,
 Szeretetit ezzel hozzád mütatta,
 Hogy rád virrasztá.

Az Uri nevednek tündöklő napja,
 Terjedgyen messzére mint pálmák ága,
 Ragyogjon hóltig örömed tsillaga,
 Légyen bő árja.

Ne árthasson az ellenség fegyvere,
 Ne juss mint egyebek számkivetésre,
 Isten ellenségidet mind leg-verje,
 Ő erejebbe.

Nyújtsa áldását-is kedves Fiadra,
 A' Tekintetes *Varadi Mihalyra*,
 Kegyes virtusoknak hű gyakorlójára,
 'S Tanulójára,

Adgyon elő-mentet Isten nékie,
 Az hív tanulásban szerentséltesse,
 Attyafiainak nagy örömökre,
 Eltét terjessze.

Ellyen hosszú éltet ; maga javára,
 Es a' Nemes *Kassa* Város hasznára,
 Eklésiának gyarapítására,
 'S maradására.

Lélek vidító im e' tsemetéje,
Varadi Mihaly: Kedves szeme fénye,
Ellyen, és Anyja neve sok innepje,
Napját érhesse.

Légyen Istennek ortzája forditva
Reá, 's ellenségét róla hárítsa,
Szent utaira ötet tanitsa,
'S meg óltalmazza.

Illyen Nemzetnek Nemzetes gyökere,
Gyümölsőzzön Országunk örömére,
Nemzetes *Varadi* 's *Mariassi* vére,
Hasznos szűkségre.

Eltében rettegő mondás, 's félelem,
Ne érje *Susanna* szivét véletlen,
Fején és jószágán Isteni kegyelem,
Légyen figyelem.

Nagy Istenem im e' kegyes Aszszonynak
Légy óltalmazója Uri házának
Bóldog tsillagi holtig ragyogjanak,
E' *Susannanak*.

Sokáig élvén: Osztán a' mennyégben,
Juthasson e' völgyből bóldog örömben,
Sok kar Angyaloknak bóldog seregekben,
Istent ditsérjen.

Aszszonyságodnak alázatos szólgája, így lenni kívánnya, ezt
Eperjesi Col. edgyik tagja. *J. Daniel Perlaki* SS. Theol. tanulója.
